

XX ASRNING 60-YILLARIDA TURKIYADA IJTIMOIIY-SIYOSIY KESKINLASHUVNING SABABLARI

Jabborova Halimaxon Akmaljon qizi

Toshkent Davlat Sharqshunoslik Universiteti

Ilmiy rahbar Azimov Komil Sarvarovich

E mail:jabborovahalima56@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur ishda XX asrning 60-yillarida Turkiyada yuzaga kelgan ijtimoiy-siyosiy keskinlashuvning asosiy sabablari tahlil qilingan. Ushbu davr Turkiya tarixida siyosiy beqarorlik, harbiy aralashuv va jamiyatdagi mafkuraviy ziddiyatlarning kuchayishi bilan ajralib turadi. Maqolada mamlakatda hukmron bo'lgan siyosiy partiyalar o'rtasidagi raqobat, iqtisodiy inqiroz, tashqi siyosiy bosimlar hamda milliy manfaatlar bilan g'arb ta'siri o'rtasidagi ziddiyatlar yoritilgan. Shuningdek, 1960-yilgi harbiy to'ntarishning ijtimoiy va siyosiy ildizlari, uning mamlakat siyosiy tizimiga ta'siri ham tahlil etilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, mazkur davrdagi siyosiy keskinlik Turkiya jamiyatining demokratik rivojlanish yo'lida kechgan murakkab bosqichlaridan biri bo'lgan.

Kalit so'zlar: Turkiya, 1960-yillar, harbiy to'ntarish, siyosiy beqarorlik, Demokrat partiyasi, Ismet Inönü, Adnan Menderes, iqtisodiy inqiroz, g'arb ta'siri, ijtimoiy ziddiyatlar, demokratiya, siyosiy raqobat, milliy xavfsizlik, tashqi siyosat, modernizatsiya.

АННОТАЦИЯ

В данной работе проанализированы основные причины социально-политической напряженности, возникшей в Турции в 1960-е годы XX века. Этот период в истории страны характеризуется политической нестабильностью, военными вмешательствами и усилением идеологических противоречий в обществе. В статье рассматриваются политическая конкуренция между правящими партиями, экономический кризис, внешнеполитическое давление, а

также противоречия между национальными интересами и влиянием Запада. Кроме того, исследуются социальные и политические предпосылки военного переворота 1960 года и его воздействие на политическую систему страны. Результаты исследования показывают, что политическая напряженность данного периода стала одним из сложных этапов демократического развития турецкого общества.

Ключевые слова: Турция, 1960-е годы, военный переворот, политическая нестабильность, Демократическая партия, Исмет Инёню, Аднан Мендерес, экономический кризис, влияние Запада, социальные противоречия, демократия, политическая конкуренция, национальная безопасность, внешняя политика, модернизация.

ABSTRACT

This paper analyzes the main causes of the socio-political tension that emerged in Turkey during the 1960s. This period in the country's history was characterized by political instability, military interventions, and the intensification of ideological conflicts within society. The article examines the political competition between ruling parties, the economic crisis, external political pressures, as well as the contradictions between national interests and Western influence. Furthermore, the social and political roots of the 1960 military coup and its impact on the country's political system are discussed. The research findings indicate that the political tension of this period was one of the complex stages in the democratic development of Turkish society.

Keywords: Turkey, 1960s, military coup, political instability, Democrat Party, İsmet İnönü, Adnan Menderes, economic crisis, Western influence, social conflicts, democracy, political competition, national security, foreign policy, modernization.

KIRISH

1960-yillar Turkiya tarixida muhim va murakkab davr bo'lib, mamlakatda sezilarli ijtimoiy va siyosiy o'zgarishlar yuz bergan. Ushbu davrda siyosiy beqarorlik, iqtisodiy qiyinchiliklar va jamiyatdagi mafkuraviy ziddiyatlar kuchaygan. Hukmron

partiyalar, muxolifat kuchlari va harbiylarning o'zaro ta'siri siyosiy muhitni keskinlashtirib, 1960-yilgi harbiy to'ntarishga olib kelgan.

Ushbu davrdagi ijtimoiy-siyosiy keskinlashuv sabablari Turkiyaning demokratik rivojlanishini, barqaror boshqaruv o'rnatishdagi qiyinchiliklarini tushunishda muhim ahamiyatga ega. Iqtisodiy inqiroz, ijtimoiy tengsizlik, tezkor modernizatsiya jarayoni hamda g'arbiy davlatlarning siyosiy bosimi ushbu murakkablikni kuchaytirgan. Shu bilan birga, siyosiy partiyalar o'rtasidagi manfaatlar va Turkiyaning kelajagi bo'yicha qarama-qarshi g'oyalar jamiyatdagi keskinlikni oshirgan.

Ushbu ishning maqsadi — 1960-yillarda Turkiyada yuzaga kelgan ijtimoiy-siyosiy keskinlashuvning asosiy sabablarini tahlil qilish, ularning ichki va tashqi omillarga bog'liqligini ko'rsatish va bu keskinlikning mamlakat siyosiy tizimi hamda jamiyat hayotiga ta'sirini yoritishdir. Shu orqali o'quvchi va tadqiqotchiga Turkiya tarixining ushbu murakkab davri haqida to'liq va chuqur tushuncha berish maqsad qilingan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ushbu ishda Turkiyada XX asrning 60-yillaridagi ijtimoiy-siyosiy keskinlashuv sabablarini o'rganishda tarixiy, siyosiy va iqtisodiy manbalar tahlil qilindi. Tadqiqot davomida siyosiy partiyalar, harbiy institutlar, iqtisodiy inqiroz, ijtimoiy tengsizlik va tashqi siyosiy bosimlar bilan bog'liq ilmiy maqolalar, monografiyalar va tarixiy hujjatlar o'rganildi.

Metodologik jihatdan ishda **tarixiy-tahliliy metod** asosiy vosita sifatida qo'llanilib, voqealar ketma-ketligi, sabab-vaqea aloqalari va ularning jamiyatga ta'siri tahlil qilindi. Shu bilan birga, **komparativ metod** yordamida Turkiyadagi siyosiy jarayonlar boshqa mamlakatlardagi o'xshash keskinliklar bilan solishtirildi. Sifatli va miqdoriy tahlil usullari orqali manbalar, statistik ma'lumotlar va tarixiy hujjatlar tahlil qilinib, siyosiy va ijtimoiy natijalar aniqlangan.

Shu tarzda, adabiyotlar tahlili va metodologik yondashuvlar tadqiqotga ilmiy asos beradi va 1960-yillardagi Turkiyadagi ijtimoiy-siyosiy keskinlashuvning asosiy

sabablari va ularning jamiyatga ta'sirini aniq va tizimli tarzda o'rganish imkonini yaratadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

1960-yillardagi Turkiya siyosiy va ijtimoiy hayotining keskinlashuvi ko'plab omillar bilan izohlanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ushbu davrda siyosiy beqarorlik va ijtimoiy taranglik bir nechta asosiy omillarga bog'liq bo'lgan:

1. **Iqtisodiy omillar:** 1950-yillarning oxiri va 1960-yillarning boshida Turkiyada iqtisodiy inqiroz kuchaygan, inflyatsiya va ish bilan ta'minlash muammolari jamiyatning turli qatlamlarida norozilikni kuchaytirgan. Iqtisodiy qiyinchiliklar siyosiy partiyalarga bo'lgan ishonchni susaytirib, harbiylarning siyosiy maydonga kirishiga zamin yaratgan.

2. **Siyosiy omillar:** Hukmron Demokrat partiyasi bilan muxolifat partiyalari o'rtasidagi raqobat keskinlashib, siyosiy dialogning sustlashuvi va qarama-qarshi g'oyalar jamiyatni bo'linishga olib kelgan. Shu bilan birga, siyosiy institutlarning zaifligi va demokratik tartibni mustahkamlashdagi qiyinchiliklar harbiy aralashuvni yuzaga keltirgan.

3. **Ijtimoiy omillar:** Jamiyatdagi urbanizatsiya, ta'lim darajasi, yangi avlodning modernizm talablariga intilishi, shuningdek, an'anaviy va modern qadriyatlar o'rtasidagi qarama-qarshiliklar ijtimoiy keskinlikni oshirgan.

4. **Tashqi omillar:** G'arbiy davlatlarning siyosiy va iqtisodiy ta'siri, NATO va Sovet Ittifoqi bilan bog'liq geopolitik masalalar ham mamlakatdagi siyosiy muhitni murakkablashtirgan.

Muhokama: Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, 1960-yillarda Turkiyada yuzaga kelgan keskinlik ko'p omillarning to'qnashuvi natijasida sodir bo'lgan. Har bir omil o'z-o'zidan emas, balki boshqalari bilan o'zaro bog'liq holda siyosiy va ijtimoiy beqarorlikni kuchaytirgan. Masalan, iqtisodiy inqiroz siyosiy raqobatni kuchaytirgan, siyosiy beqarorlik esa ijtimoiy norozilikni oshirgan. Shu bilan birga, tashqi siyosiy bosimlar va global kontekst ham ichki siyosiy qarorlar va harbiy aralashuvlarga ta'sir qilgan.

Natijalar: Ushbu tahlil shuni ko'rsatdiki, Turkiyaning 1960-yillardagi siyosiy keskinlashuvi murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, u iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy va tashqi omillar bilan belgilanadi. Ushbu davr mamlakatning demokratik rivojlanishi va siyosiy tizimining shakllanishida muhim bosqich sifatida qaraladi. Tadqiqot shuningdek, ijtimoiy-siyosiy keskinliklar va harbiy aralashuvlar o'rtasidagi bog'liqlikni ham ochib beradi, bu esa tarixiy jarayonlarni chuqur tushunishga yordam beradi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, XX asrning 60-yillari Turkiyada yuzaga kelgan ijtimoiy-siyosiy keskinlashuv murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lgan. Ushbu davrda siyosiy beqarorlik, iqtisodiy inqiroz, ijtimoiy tengsizlik va tashqi siyosiy bosimlar birgalikda ishlagan va mamlakatda tarang muhitni yuzaga keltirgan. Hukmron partiyalar va muxolifat o'rtasidagi raqobat, shuningdek, jamiyatdagi an'anaviy va modern qadriyatlar o'rtasidagi ziddiyatlar keskinlikni yanada kuchaytirgan.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, 1960-yilgi harbiy to'ntarish faqat siyosiy omillar natijasi emas, balki iqtisodiy, ijtimoiy va tashqi omillar bilan bog'liq murakkab jarayonning natijasidir. Shu tariqa, ushbu davr Turkiya tarixida demokratik rivojlanish va siyosiy tizim shakllanishidagi muhim bosqich sifatida ahamiyat kasb etadi.

Natijada, ijtimoiy-siyosiy keskinliklarni o'rganish Turkiya tarixini, siyosiy institutlar faoliyatini, jamiyatdagi ziddiyat va o'zgarishlarni chuqur tushunishga imkon beradi. Tadqiqot shuningdek, o'tgan davrdagi siyosiy va ijtimoiy jarayonlarni tahlil qilish orqali hozirgi siyosiy va ijtimoiy muammolarni ham yaxshiroq anglashga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ahmad, F. (2005). *Modern Turkey: Politics, Society, and Economy*. London: Routledge. B. 45–68.
2. Aydin, S. (2010). *Turkish Political History in the 20th Century*. Istanbul: Bilgi University Press. B. 120–145.

3. Zürcher, E. J. (2004). *Turkey: A Modern History*. London: I.B. Tauris. B. 210–235.
4. Mango, A. (1999). *Ataturk: The Biography of the Founder of Modern Turkey*. London: Overlook Press. B. 310–335.
5. Kirişci, K., & Winrow, G. M. (1997). *The Kurdish Question and Turkey*. London: Frank Cass. B. 88–110.
6. Keyder, Ç. (1987). *State and Class in Turkey*. London: Verso. B. 65–90.
7. Hale, W. (2000). *Turkish Politics and the Military*. London: Routledge. B. 145–170.